

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA

HỒ CHÍ MINH

HỌC VIỆN BÁO CHÍ VÀ TUYÊN TRUYỀN

-----o0o-----

NGÔ VĂN PHONG

TƯ TƯỞNG CẢI CÁCH XÃ HỘI
CỦA BÁO PHONG HÓA, NGÀY NAY

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ BÁO CHÍ HỌC

HÀ NỘI 2025

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* là tuần báo ra đời tại Hà Nội năm 1932 và hoạt động tới năm 1940, thời kỳ bảo hộ thuộc Pháp. Dù *Phong Hóa* số đầu tiên xuất bản từ ngày 16/6/1932 nhưng phải đến ngày 22/9/1932, *Phong Hóa* số 14 ra tám trang khổ lớn mới thực sự được độc giả biết đến. Đây cũng là số báo mà Nguyễn Tường Tam chính thức làm chủ bút sau khi mua lại của ông Phạm Hữu Ninh.

Với mong muốn kiến tạo một xã hội mới mà ở đó tất cả con người sẽ được tiếp cận với những cải cách tiến bộ, từ tư tưởng đến luật pháp, từ kinh tế đến chính trị, từ thể thao giải trí đến văn hóa xã hội, ngoài các hoạt động xã hội cụ thể, *Phong Hóa, Ngày Nay* đã thể hiện mong muốn đó một cách công khai trên các tác phẩm báo chí đăng trong tuần báo của mình. Trong một số đề tài xã hội và nghệ thuật mà báo hướng tới thì tư tưởng cải cách xã hội là một chủ đề chính, bao trùm lên tất cả.

Tuy nhiên, cho đến tận ngày nay, vẫn còn những ý kiến khác nhau khi nghiên cứu về tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, trong đó có nhận định rằng, đó là những tư tưởng cải cách mang tính không tưởng, cải lương và họ đã bị lợi dụng để “đánh lạc hướng quần chúng”. Ngược lại, cũng không ít nhà nghiên cứu đã cho rằng trên tinh thần “gạn đục khơi trong”, lược bỏ các yếu tố về chính trị thì những tư tưởng cải cách xã hội đó là mới mẻ và mang tính thời sự cao, không những vào chính thời điểm đó mà còn có giá trị nhất định trong bối cảnh phát triển xã hội Việt Nam đương đại.

Việc nghiên cứu về báo *Phong Hóa, Ngày Nay* nhìn chung từ trước đến nay đã có nhiều nhưng chủ yếu về lĩnh vực văn học tập trung vào hoạt động sáng tác của nhóm Tự lực văn đoàn ở các thể loại thơ, truyện ngắn và tiểu thuyết. Các công trình nghiên cứu từ góc tiếp cận báo chí lại khá khiêm tốn, chưa toàn diện và vẫn còn những khoảng trống nhất định.

Khảo sát báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, chúng tôi đặt ra một số vấn đề cần làm rõ sau: 1) Những nguyên nhân khách quan và chủ quan của bối cảnh xã hội, văn hóa Việt Nam những năm đầu thế kỷ XX là cơ sở để ra đời và phát triển tư tưởng cải cách xã hội tiến bộ của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*; 2) Tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* là sản phẩm của những trí thức Tây học trong tiến trình vận động, phát triển của xã hội Việt Nam nói chung và báo chí Việt Nam nói riêng; 3) Tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* được thể hiện qua các khía cạnh chính về giải phóng con người cá nhân, tư tưởng tiến bộ về quyền phụ nữ, đặc biệt là đổi mới thôn quê và lối sống cho người dân Việt Nam đầu thế kỷ XX.

Với những lý do đó, tác giả chọn đề tài nghiên cứu: “**Tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay***” cho luận án tốt nghiệp khóa học nghiên cứu sinh ngành Báo chí học của mình.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

2.1. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở việc tìm hiểu, phân tích từ hệ thống khái niệm đến những đặc điểm, các yếu tố ảnh hưởng và nội dung, hình thức thể hiện các tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, luận án sẽ tổng kết, đánh giá những đóng góp của báo đối với sự phát triển của báo chí Việt Nam đầu thế kỷ XX; tìm đến sự nhìn nhận công bằng, khách quan hơn đối với báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trong tiến trình lịch sử báo chí Việt Nam.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích trên, luận án sẽ thực hiện những nhiệm vụ sau đây:

Xác lập cơ sở lý luận và thực tiễn liên quan đến tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*;

Khảo sát, phân tích làm rõ những giá trị tiên bộ, tích cực trong nội dung và hình thức của các tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* cùng những hạn chế có tính lịch sử của các tư tưởng cải cách đó.

Xác lập những ý nghĩa, bài học báo chí từ việc nghiên cứu tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Luận án tập trung nghiên cứu các tư tưởng cải cách xã hội tiên bộ được thể hiện trên báo *Phong Hóa, Ngày Nay* từ 16/6/1932 đến 7/9/1940.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Để làm sáng tỏ nội dung nghiên cứu, luận án khảo sát các tác phẩm, bài viết của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* được đăng tải trong tổng số 414 số báo từ năm 1932 đến năm 1940. Đây là toàn bộ thời gian từ khi báo ra đời đến khi đình bản.

4. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

4.1. Cơ sở lý luận

Luận án được xây dựng trên cơ sở vận dụng quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh về báo chí, nhất là những quan điểm, nguyên tắc trong hoạt động sáng tạo đối với người làm báo.

Vận dụng kiến thức lý luận và lịch sử báo chí, lý luận và lịch sử văn học, cụ thể là: 1) Về lịch sử báo chí; 2) Về hệ thống lý luận thể loại tác phẩm báo chí, 3) Về lý luận văn học và các tài liệu liên ngành liên quan.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện đề tài, luận án sử dụng các phương pháp: Phương pháp nghiên cứu tài liệu; phương pháp lịch sử; phương pháp so sánh đồng đại; phương pháp so sánh lịch đại; phương pháp tổng hợp; phương pháp phỏng vấn sâu, nguồn tài liệu sơ cấp; nguồn tài liệu thứ cấp.

5. Giả thuyết nghiên cứu

Thứ nhất: Vẫn còn có sự đánh giá chưa thật công bằng đối với những đóng góp tích cực của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*.

Thứ hai: Khẳng định *Phong Hóa, Ngày Nay* và các tư tưởng cải cách xã hội của họ đã có những đóng góp quan trọng đối với sự phát triển của xã hội Việt Nam nói chung và báo chí đầu thế kỷ XX nói riêng. Trong những đóng góp đó thì tư tưởng tiến bộ cải cách về: xã hội nông thôn, về con người, về lối sống và tiến bộ với phụ nữ là những khía cạnh nổi bật nhất.

Thứ ba: Tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong hóa, Ngày Nay* không chỉ có ý nghĩa lịch sử đối với báo chí Việt Nam mà còn có giá trị đối với sự phát triển của xã hội Việt Nam đương đại.

6. Điểm mới của luận án

Luận án hướng đến cái mới: lần đầu tiên có một công trình nghiên cứu một cách hệ thống và toàn diện về báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, đồng thời góp phần bổ sung một cách đầy đủ, toàn diện hơn trong khu vực nghiên cứu lịch sử báo chí Việt Nam đầu thế kỷ XX;

Luận án đã hệ thống hóa những vấn đề lý luận chung như: khái niệm, lý thuyết liên quan, đặc trưng cũng như các yếu tố ảnh hưởng đến tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*.

Luận án đã hệ thống, khảo sát, phân tích những tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trên bình diện nội dung và hình thức thể hiện: tư tưởng cải cách nông thôn; tư tưởng cải cách về lối sống; tư tưởng về giải phóng con người; tư tưởng tiến bộ về nữ giới. Đây là những tư tưởng cấp tiến nhằm thay đổi xã hội đương thời, xóa bỏ những tư tưởng cổ hủ, lạc hậu, lỗi thời, hướng đến một đời sống văn hóa hiện đại, phù hợp với sự phát triển của văn minh thế giới.

Luận án đã đánh giá toàn diện cả những đóng góp và một số hạn chế có tính lịch sử của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trong tư tưởng cải cách xã hội Việt Nam những năm đầu thế kỷ XX, từ đó rút ra một số bài học báo chí và ý nghĩa lịch sử đối với xã hội đương đại.

Với ý nghĩa như vậy, *về phương diện lý luận*: luận án sẽ đóng góp vào lý luận báo chí truyền thông: như hệ thống những lý luận chung về tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, đồng thời góp phần vào việc đánh giá một cách khách quan, khoa học và công bằng về tư tưởng cải cách xã hội đó.

Về phương diện thực tiễn: trong giai đoạn hiện nay, việc nhìn nhận lại hoạt động và những đóng góp của một tờ báo ra đời ngót một trăm năm đòi hỏi có một cái nhìn lịch sử. Từ điểm nhìn của ngày hôm nay, luận án đã chỉ ra những vấn đề mà *Phong Hóa, Ngày Nay* dốc lòng kêu gọi như cải cách nông thôn, đấu tranh cho quyền phụ nữ vẫn là những vấn đề nhức nhối được đặt ra trong xã hội đương đại. Đó có thể là những những gợi ý tham chiếu thiết thực và có giá trị đối với những người hoạt động báo chí cũng như các nhà lãnh đạo, quản lý báo chí ở Việt Nam hiện nay và hơn thế là những nhà hoạch định chính sách phát triển kinh tế xã hội của nước nhà. Luận án cũng có thể là một nguồn tư liệu có giá trị tham khảo đối với sinh viên, học viên cao học, nghiên cứu sinh ngành báo chí, truyền thông, chính trị học và lịch sử.

7. Kết cấu luận án

Ngoài phần Mở đầu, Tổng quan tình hình nghiên cứu, Kết luận, Tài liệu tham khảo, nội dung chính của Luận án gồm 3 chương.

TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

1.1. Nghiên cứu về tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* từ hướng tiếp cận báo chí, truyền thông

Dù các nghiên cứu theo hướng tiếp cận này còn ít, rời rạc và chưa có các công trình mang tính tổng hợp, khái quát song phần lớn đều khẳng định báo *Phong Hóa, Ngày Nay* cùng những tư tưởng cải cách xã hội tiên bộ của mình đã có những đóng góp nhất định trong dòng chảy lịch sử báo chí nước nhà, góp phần không nhỏ vào quá trình đổi mới đất nước giai đoạn những năm 30 của thế kỷ XX. Các công trình nghiên cứu phải kể đến như: *Giới thiệu Phong Hóa Ngày Nay* của Phạm Thảo Nguyên và Nguyễn Trọng Hiền (được công bố trên Hoasen.edu.vn ngày 19/9/2012, website chính thức của trường ĐH Hoa Sen); *Phong Hóa và những ước vọng xa vời* của tác giả Hoàng Văn Quang (Bản tin Đại học Quốc gia Hà Nội, số 255); *Từ làm báo Phong Hóa, đến văn phái Tự lực văn đoàn* của tác giả Khúc Hà Linh (Chungta.com, ngày 20/10/2015); *Báo chí miền Bắc thời Pháp thuộc: Từ thời Lý Toét, Xã Xệ đến Tự lực văn đoàn* của Nguyễn Ngọc Chính (công bố ngày 6/4/2016, <https://nghehthuaxua.com/>); *Ai là “cha đẻ” của Lý Toét – Xã Xệ - Bang Bạch* của tác giả Lê Văn Nghệ (Báo Công an nhân dân điện tử, ra ngày 23/8/2017); *Áo Dài Lemur Và Bối Cảnh Phong Hóa & Ngày Nay* của tác giả Phạm Thảo Nguyên (NXB Hồng Đức phát hành năm 2019); *Vấn đề dân sinh: Một bản chương trình* của tác giả Nguyễn Mạnh Tiến (tạp chí Sông Hương số 359, ngày 20/3/2019); *Phong Hóa thời hiện đại* của nhóm tác giả do NXB Hội nhà văn phát hành năm 2020... Về cơ bản các nghiên cứu là những lát cắt, những mảnh ghép quan trọng để hình thành nên một bức tranh đầy đủ nhất trong đánh giá về những tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*.

1.2. Nghiên cứu về tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* từ hướng tiếp cận văn học

Phần lớn các nghiên cứu liên quan đến tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* theo hướng tiếp cận văn học đều thông qua việc nghiên cứu về Tự lực văn đoàn trên địa hạt văn học với những cống hiến ở lĩnh vực tiểu thuyết, thơ mới hay truyện ngắn, do vậy, những nghiên cứu ở lĩnh vực này là khá đa dạng và đầy đặn. Các nghiên cứu đều trực tiếp hoặc gián tiếp ghi nhận một tinh thần cách tân, đổi mới của các tác giả trên khá nhiều khía cạnh khác nhau. Tuy nhiên, Tự lực văn đoàn chỉ là các thành viên chính của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* chứ chưa phải là tất cả, tức là để hình thành nên những tư tưởng cải cách xã hội tiên bộ thì ngoài các thành viên của Tự lực văn đoàn còn có sự góp mặt của rất nhiều các cá nhân, tác giả khác. Các nghiên cứu theo hướng tiếp cận này phải kể đến như: “*Quan niệm về con người trong tiểu thuyết của Tự lực văn đoàn*” của tác giả Lê Dục Tú được NXB Khoa học xã hội xuất bản năm 1997; “*Nơi gặp gỡ giữa báo chí và văn học*” của tác giả Vương Trí Nhàn (Tạp chí Văn học số 01 năm 1995); *Tuyển tập Tự lực văn đoàn* do NXB Hội Nhà văn công bố năm 1999; *Tự lực văn*

đoàn trong tiến trình văn học dân tộc của tác giả Phạm Thế Ngũ (NXB Văn hóa thông tin, 2000); *Cải cách thôn quê - một chủ đề mang ý nghĩa khai sáng trong tiểu thuyết Tự lực văn đoàn* tác giả Ngô Văn Giá (Vanvn.vn, 11/9/2012); *Tự chủ văn chương & sứ mệnh tự do* của hai tác giả Phùng Ngọc Kiên và Đoàn Ánh Dương (NXB Hội Nhà văn phát hành năm 2023...). Đồng thời việc nhìn nhận, đánh giá còn bao gồm cả hướng tiếp cận phản biện như: “*Từ phong trào Duy Tân đến Tự lực văn đoàn*” của tác giả Nguyễn Văn Xuân (Tạp chí Văn, ngày 15/6/1968, số 107 + 108); “*Tự lực văn đoàn, một "nhóm lợi ích" trong đời sống văn nghệ*” của tác giả Lại Nguyên Ân công bố tại Tạp chí *Nghiên cứu văn học*, số 12, tháng 12/2013, tr112-121...

1.3. Các công trình nghiên cứu khác liên quan đến đề tài luận án

Bên cạnh những nghiên cứu theo hai hướng tiếp cận như trên, còn một hướng tiếp cận nữa đó là những công trình, bài viết nghiên cứu từ góc tiếp cận liên ngành như: *Trí thức Việt Nam đối diện với văn minh phương Tây thời Pháp thuộc*, của tác giả Trần Việt Nghĩa, được Nxb Chính trị quốc gia công bố năm 2012; *Vấn đề nữ quyền ở Việt Nam đầu thế kỉ XX* của tác giả Đặng Thị Vân Chi do NXB Thế giới phát hành năm 2001; *Tính hiện đại và sự chuyển biến của văn hóa Việt Nam thời cận đại* của tác giả Đỗ Quang Hưng và Trần Việt Nghĩa do NXB Khoa học xã hội công bố năm 2019; *Kỷ yếu hội thảo Phong Hóa, Ngày Nay và Tự lực văn đoàn* do NXB Đời Nay phát hành năm 2014; Ngoài ra còn có các luận án, luận văn có các nội dung liên quan như luận án *Nghệ thuật minh họa báo Phong Hóa* của Trần Thị Thy Trà, bảo vệ năm 2023 tại Viện Văn hóa nghệ thuật quốc gia Việt Nam.

1.4. Những vấn đề đặt ra từ tổng quan tình hình nghiên cứu

Về mặt lý luận: (1) Hệ thống được các khái niệm liên quan; (2) Xác định rõ các đặc điểm của tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*; (3) Chỉ ra được các yếu tố khách quan và chủ quan có ảnh hưởng quan trọng đến những tư tưởng cải cách xã hội đó.

Về mặt thực tiễn: (1) Khảo sát, tổng hợp các tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trên bình diện nội dung; (2) Khảo sát, tổng hợp các tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trên bình diện hình thức; (2) Đánh giá những mặt tích cực cũng như hạn chế và ý nghĩa cũng như bài học nghiệp vụ sau khi nghiên cứu về tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*.

Chương 1

LÝ LUẬN CHUNG VỀ TƯ TƯỞNG CẢI CÁCH XÃ HỘI CỦA BÁO PHONG HÓA, NGÀY NAY

1.1. Hệ thống các khái niệm liên quan đến luận án

1.1.1. Cải cách

Cải cách là một chương trình, một kế hoạch do một hoặc một nhóm chủ thể trong xã hội hay chính quyền nhà nước chủ trương tiến hành, có tính hệ thống nhằm mục tiêu thực hiện bước biến đổi chất lượng trong sự phát triển nhưng không làm thay đổi bản chất chính quyền nhà nước.

1.1.2. Cải cách xã hội

Cải cách xã hội là quá trình đổi mới và cải thiện các hoạt động cụ thể ở các lĩnh vực của đời sống xã hội như kinh tế, văn hóa, chính trị, luật pháp, giáo dục, y tế...., nhằm mục tiêu đảm bảo tốt hơn cho nhu cầu và quyền lợi của người dân cũng như sự phát triển chung của đất nước.

1.1.3. Tư tưởng

Có thể hiểu, tư tưởng là sự phản ánh khúc xạ của đời sống hiện thực xã hội trong ý thức của con người và sự thể hiện các quan điểm của con người trước hiện thực đó.

1.1.4. Khái niệm tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày Nay

Tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày Nay chính là những những hoạt động, những ý tưởng thể hiện trong những bài viết, những tác phẩm, những dự án...được thực hiện thông qua báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trong giai đoạn những năm từ 1932 đến 1940 nhằm mục đích cải cách xã hội trên nhiều lĩnh vực mà trong đó: Cải cách nông thôn, lối sống cho người dân, tư tưởng tiến bộ về giải phóng con người cá nhân và phụ nữ là những tư tưởng chủ đạo.

1.2 Một số lý thuyết liên quan đến tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày nay

1.2.1. Lý thuyết “không gian công” (Public Sphere)

Nhà triết học, xã hội học người Đức, Jürgen Habermas đã công bố lý thuyết “không gian công” (public sphere) trong công trình *The Structural Transformation of the Public Sphere: An inquiry into a Category of Bourgeois Society*, bản tiếng Đức 1962, bản dịch tiếng Anh 1989. Theo ông, “không gian công” xuất hiện vào thế kỷ XVIII khi xã hội tư sản mở rộng mô hình chính trị từ Anh sang các nước khác. Và Việt Nam giai đoạn lịch sử này đã thực sự có một “không gian công” theo lý thuyết của Habermas, với sự phát triển của công nghệ in ấn, sự hình thành tầng lớp trí thức mới, những cuộc tranh luận công khai và định hướng dư luận xã hội, với vai trò quan trọng của báo chí và các nhà báo, trong việc tìm kiếm một không gian mới, tiếp cận gần hơn với người lao động - công nhân, nông dân và địa bàn nông thôn.

1.2.2. Lý thuyết về tính hiện đại (modernization theory)

Tính hiện đại (*modernity*) là một trong những khái niệm có vị trí trung tâm trong suy nghĩ và hành động của nhân loại nhiều thế kỷ nay, nhưng lý thuyết về tính hiện đại (*modernization theory*) lại xuất hiện khá muộn và được dùng phổ biến chỉ giữa thế kỷ XX. Đầu thế kỷ XX, ở VN, ngày càng có đông hơn những trí thức Việt Nam (kể cả được đào tạo ở Pháp), trực tiếp tiếp xúc, trải nghiệm với “tính hiện đại” ngay ở châu Âu, nơi phát sinh lý thuyết này. Trong số ấy có những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* mà đứng đầu là Nguyễn Tường Tam. Chính những tiếng nói của họ đã làm phong phú hơn, đặc biệt là những suy nghĩ mới mẻ vào những yếu tố phổ biến của tính hiện đại đó là tính cá thể trong đời sống cá nhân, trong văn học và cả trong nhân cách chính trị và cả yếu tố cải cách, canh tân trong khoa học kỹ thuật. Đây cũng chính là bản chất của lý thuyết tính hiện đại.

1.2.3. Một số lý thuyết về dân chủ xã hội

Có thể nói, phần lớn các cách tiếp cận lý thuyết dân chủ đều đề cập đến cả ba nội dung là: các hoạt động dân chủ thực tế, ý nghĩa của dân chủ và giá trị của dân chủ nhưng chúng khác nhau tùy thuộc vào việc xem xét nào trong số này là nội dung ưu tiên. Với nhà triết học Aristotle (384 - 322 TCN), ông đã khái quát quan điểm về ý nghĩa của dân chủ thông qua các cuộc khảo sát về các hoạt động dân chủ. Locke cho rằng chỉ có một hình thức dân chủ nhất định mới có thể hợp pháp, cụ thể là ban hành quy tắc đa số trong chính quyền đại diện. Jean-Jacques Rousseau (1712 - 1778, nhà triết học thuộc trào lưu khai sáng) minh họa cách thức việc tuân theo một phương pháp luận tương tự của các nhà lý thuyết khác nhau có thể dẫn đến các quan điểm thay thế hoặc thậm chí đối lập về nền dân chủ. Rousseau thừa nhận rằng đây là một lý tưởng hiếm khi được thực hiện đầy đủ. Vì vậy, ông sử dụng thuật ngữ “dân chủ” để chỉ một tình huống chỉ xấp xỉ với sự tự quản lý lý tưởng

1.3. Đặc trưng tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*

1.3.1. Thể hiện rõ mục tiêu cải cách, canh tân đất nước

Những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã xác định rõ được mục tiêu trong tư tưởng cải cách xã hội là thông tin, phản ánh thực trạng khách quan của hiện thực cùng với những cách thức tuyên truyền, giáo dục nhằm nâng cao trình độ cho người dân. Từ đó giúp người dân nhận biết, hiểu được vai trò, trách nhiệm, nhiệm vụ của mình trước vận mệnh của dân tộc. Cũng vì lẽ đó mà mục tiêu cải cách, canh tân đất nước đã được các thành viên của báo theo đuổi, thực hiện trong suốt tám năm tồn tại của mình.

1.3.2. Thể hiện tính định hướng cho độc giả

Thứ nhất: Thông qua hệ thống thông tin được đăng tải trên báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, những người làm báo muốn cung cấp giúp cho công chúng hiểu được những gì đang diễn ra trong xã hội hiện tại, biết tất cả các sự kiện hàng ngày diễn ra trong thế giới xung quanh để tạo thành bức tranh toàn cảnh về thế giới khách quan mà con người đang sống trong nó. Đó là xã hội nửa thực dân, nửa phong kiến với rất nhiều những luật lệ hà khắc, những tàn dư của xã hội phong kiến đã kìm hãm rất nhiều sự phát triển của con người.

Thứ hai: Giúp cho công chúng xác định rõ trong điều kiện và hoàn cảnh xã hội cụ thể thì nay chúng ta phải làm gì, phải thay đổi như thế nào, cần đạt tới mục tiêu cái gì, cả về trước mắt và lâu dài.

Thứ ba: Tác động mạnh mẽ tới nhận thức của công chúng thông qua những phản ánh, những kết luận được xuất phát, được đúc rút từ chính hiện thực của cuộc sống.

Thứ tư: Hướng đến việc phổ biến những giá trị, những chuẩn mực, phương thức, cách thức hoạt động cụ thể... nhằm thực hiện những mục tiêu đề ra và đạt được những kết quả cao nhất trong điều kiện và hoàn cảnh cụ thể. Trong giới hạn của luận án này NCS đã tổng hợp lại thành bốn nhóm: (1) Các hoạt động về đổi mới và cải cách nông thôn; (2) Các hoạt động về cải cách lối sống cho người dân; (3) Các hoạt động cải cách về quyền cá nhân của con người; (4) Các cải cách, tiến bộ về vấn đề phụ nữ.

1.3.3. Thể hiện rõ tinh thần giáo dục, hướng dẫn cải cách cho công chúng

Tư tưởng cải cách xã hội trên báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã góp phần cùng với hệ thống báo chí tiên bộ lúc bấy giờ hình thành tư duy kinh tế, giáo dục, ý thức chính trị, ý thức lao động, ý thức đạo đức, ý thức luật pháp, tinh thần yêu nước...mời mẽ, tiên bộ và đấu tranh chống lại những tư tưởng, cổ hủ, lạc hậu cho người dân, điều này còn góp phần tạo ra niềm tin của công chúng đối với báo.

1.4. Các yếu tố ảnh hưởng đến tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*

1.4.1. Những yếu tố khách quan

1.4.1.1. Yếu tố về kinh tế, xã hội

Giai đoạn từ 1929 - 1933, nền kinh tế thế giới đang chìm đắm trong cuộc khủng hoảng trên phạm vi toàn cầu, trong đó có Pháp và Việt Nam, đặc biệt là nền nông nghiệp ở Việt Nam giai đoạn này bị ảnh hưởng nặng nề nhất.

Xã hội thuộc địa ở Đông Dương trong đó có Việt Nam tiếp tục phân hóa sâu sắc, mâu thuẫn giai cấp và mâu thuẫn dân tộc tiếp tục phát triển bởi sự tác động, ảnh hưởng của cuộc khủng hoảng kinh tế thế giới, trong đó nông dân và công nhân là hai giai cấp đông đảo nhưng bị ảnh hưởng sâu rộng, nặng nề nhất bởi chính sách cai trị nham hiểm, bóc lột đến tận cùng của chính quyền thực dân Pháp.

Bối cảnh xã hội ấy chính là cơ sở, là nguồn gốc cho sự phát triển các tư tưởng mới, tư tưởng cải cách tiên bộ đang du nhập vào Việt Nam thông qua nhiều con đường trong đó có những trí thức Tây học. Họ là những trí thức được học tập từ những nước phương Tây trở về hoặc chịu ảnh hưởng bởi tư tưởng tiên tiến của phương Tây với nhiều hoạt động cụ thể trong đó có hoạt động báo chí.

1.4.1.2. Bối cảnh về chính trị

Đầu thế kỷ XX, mặc dù bị đàn áp, nhưng các phong trào yêu nước vẫn liên tục nổ ra. Ảnh hưởng, tác động về tư tưởng và nhận thức từ các phong trào trên đối với xã hội Việt Nam lúc bấy giờ là rất lớn và diễn ra nhanh chóng. Sự hình thành và phát triển của tầng lớp thị dân và lối sống thị dân, trong đó thị dân là bộ phận tiếp nhận văn minh phương tây ở Việt Nam, sự tiếp nhận này mang tính tự nguyện chứ không phải áp đặt.

Bên cạnh giai cấp cũ như nông dân, địa chủ, đã xuất hiện những giai cấp mới như công nhân, tầng lớp tiểu tư sản (trong đó có tầng lớp trí thức). Bên cạnh trí thức cũ (trí thức Nho học) còn xuất hiện tầng lớp trí thức mới (trí thức Tây học), một sản phẩm của nền giáo dục phương Tây được du nhập vào Việt Nam những năm đầu thế kỷ XX. Thực dân Pháp đã xây dựng hệ thống trường học khá hoàn chỉnh từ tiểu học, trung học, cao đẳng và đại học để thay thế cho nền giáo dục Nho học cũ.

Với chủ trương cấp tiến, tư tưởng tiên bộ, báo *Phong Hóa, Ngày Nay* ngay từ khi ra đời đã sử dụng “*tiếng cười làm vũ khí, trào phúng làm phương pháp*” vạch rõ và cổ vũ người dân thoát khỏi những tập tục cũ, lạc hậu, đi theo con đường văn minh phương Tây cả tinh thần và vật chất.

1.4.1.3. Yếu tố văn hóa

Thứ nhất: Ảnh hưởng của tư tưởng dân chủ tư sản phương Tây

Tư tưởng dân chủ tư sản đầu thế kỷ 18 đã phát triển mạnh mẽ trên thế giới, trào lưu Ánh sáng của Pháp với những đại diện tiêu biểu phải kể đến như Montesquieu (1689-1755), Voltaire (1694-1778) và đặc biệt là Jean Jacques Rousseau (1712-1778),

Tư tưởng dân chủ tư sản phương Tây ảnh hưởng và tạo nên sự thay đổi ở một số nước phương Đông như Trung Quốc, Nhật Bản và cả Việt Nam.

Thứ hai: Sự ảnh hưởng của văn hóa phương Tây ở Việt Nam

Sự ảnh hưởng này bắt đầu bắt đầu từ những văn minh vật chất, ban đầu nền văn minh phương Tây ít nhiều tạo nên sự phản ứng trong xã hội Việt Nam. Sự kết hợp với văn hóa phương Tây là cuộc “biến thiên” lớn nhất trong lịch sử văn hóa dân tộc ta. Đó là sự thay đổi sâu sắc trong xã hội một cách khá toàn diện từ vật chất đến tinh thần, từ cá nhân đến cộng đồng chung. Điều này đồng nghĩa với việc nó phá vỡ những mô hình truyền thống, tạo dựng những mô hình phù hợp với tư tưởng mới.

1.4.1.4. Bối cảnh báo chí

Kể từ năm 1930 đến giữa năm 1936, báo chí nước ta đã có sự phát triển mạnh, đặc biệt về số lượng: Tổng cộng trong giai đoạn này có khoảng 380 tờ, gấp gần bốn lần con số của khoảng thời gian từ 1924 -1929.

Tờ báo *Phong Hóa* ra đời năm 1932, 13 số báo đầu tiên do Phạm Hữu Ninh quản lý. Ngày 22/9/1932, số 14 của tờ *Phong Hóa* chính thức ra mắt người đọc với những nội dung và hình thức mới, do Nguyễn Tường Tam chính thức làm chủ bút.

Tiếp theo là sự ra đời của tờ báo *Ngày Nay* (30/01/1935) thay thế cho tờ *Phong Hóa* vừa bị cấm hoạt động. Ngay sau khi tuần báo *Phong Hóa* bị đình bản, toàn thể các thành viên chuyển sang làm cho tờ *Ngày Nay*. Họ đã kế thừa và làm cho tờ *Ngày Nay* ngày càng phát triển, trở thành một phiên bản *Phong Hóa* mới ấn tượng hơn, lấy lòng hơn.

Rõ ràng, đây chính là những môi trường, điều kiện thuận lợi cho các tư tưởng cải cách xã hội tiên bộ của báo *Phong Hóa*, *Ngày Nay* ra đời và phát triển, bởi tác giả của nó là những trí thức Tây học hoặc cũng là những trí thức có ảnh hưởng mạnh mẽ từ văn hóa phương Tây.

1.4.1.5. Độc giả của báo Phong Hóa, Ngày Nay

Với *Phong Hóa*, *Ngày Nay* độc giả mục tiêu mà tòa soạn hướng đến được định hình rõ ràng: Là những người có đủ trình độ văn hóa và kiến thức để có thể hiểu biết được thông tin; là những các nhân quan tâm đến thời cuộc và các vấn đề về văn hóa, xã hội đang diễn ra xung quanh cuộc sống của mình; yêu thích và hiểu biết văn chương, nghệ thuật.

Công chúng báo chí của họ không chỉ bó hẹp trên một địa bàn miền Bắc mà còn tiếp cận người đọc khắp cả miền Trung và miền Nam, chiếm được sự tin tưởng và yêu mến của độc giả, điều này dẫn tới việc nhiều khi báo phát hành không đủ bán là điều dễ hiểu.

Rõ ràng, *Phong Hóa*, *Ngày Nay* không xa rời, không cao siêu trong nội dung truyền tải, gần gũi hơn với đời sống thường nhật của tầng lớp bình dân và thực sự mang đến cho bạn đọc một hơi thở mới.

1.4.2. Những yếu tố chủ quan

1.4.2.1. Sự ra đời và quá trình hoạt động của báo Phong hóa, Ngày nay

Giai đoạn 1932 – 1936: Sau khi mua lại tờ *Phong Hóa*, Nguyễn Tường Tam, với vai trò Giám đốc đã cùng với một nhóm những người cùng chí hướng là Khái Hưng - Trần Khánh Giu (vốn là cây bút cốt cán đang giữ nhiều mục quan trọng trên báo *Phong Hóa* suốt từ số 1 cho đến số 13 trước đó), Nguyễn Tường Long (Hoàng Đạo), Hồ Trọng Hiếu (Tú Mỡ) và Nguyễn Tường Lân (Thạch Lam) tạo thành một ekip mới. Đến ngày 22 tháng 09 năm 1932, báo *Phong Hóa* đã xuất bản số 14, ra khổ báo mở rộng từ 24,5 x 32,3 cm thành 45,5 x 61,0 cm kể từ số 11 đến số 20, sau đó lấy khổ giấy trung bình là 31 x 44 từ số 20 và phát hành đến người đọc vào thứ năm hàng tuần và kỷ nguyên mới của báo chính thức được mở ra.

Sự ra đời và phát triển của *Phong Hóa* đã góp thêm vào bức tranh báo chí đương thời một sắc màu mới mẻ và nổi bật. Kể từ khi ra đời và phát triển (1932- 1936) tờ báo đã để lại những dấu ấn lớn trong lòng độc giả và tạo nên những cơn sốt trong đời sống tinh thần của xã hội nước ta lúc bấy giờ.

Giai đoạn 1937 – 1940: Báo *Ngày Nay* từ 31/1/1935. Những số đầu, báo *Ngày Nay* hoạt động chuyên về văn hoá, thử nghiệm ảnh mỹ thuật, phóng sự thực tế và khá ôn hòa. Tuy không có lãi, thậm chí lỗ nhưng báo vẫn được duy trì hoạt động. Khi *Phong Hoá* bị đình bản (5/6/1936), lập tức toàn bộ nhân sự của *Phong Hóa* và cộng sự chuyển sang làm việc cho *Ngày Nay*, làm cho *Ngày Nay* trở thành một *Phong Hoá* mới, một *Phong Hóa* thứ hai, lấy lòng và hiện đại hơn.

Giai đoạn này, bên cạnh những cây bút chủ lực từ thời *Phong Hóa*, tờ báo còn nhận được sự cộng tác của nhiều văn nghệ sỹ khác như: Trần Thanh Tịnh (Thanh Tịnh), Đoàn Phú Tứ, Nguyễn Khắc Hiếu (Tản Đà), Nguyễn Hồng, Cù Huy Cận (Huy Cận), Lưu Trọng Lư và các họa sỹ nổi tiếng hồi bấy giờ: Nguyễn Gia Trí, Tô Ngọc Vân, đặc biệt là họa sỹ Nguyễn Cát Tường (Lemur Cát Tường). Đây là những nhân tố không thể thiếu để tạo nên *Phong Hóa, Ngày Nay* - một hiện tượng độc đáo với nhiều đóng góp nhất định đối với nền báo chí Việt Nam giai đoạn 1930 - 1945.

1.4.2.2. Bộ máy quản lý và cộng tác viên

Trong bản thảo viết tay “*Đời làm báo*” của mình Nguyễn Tường Tam có ghi lại nhiệm vụ của từng thành viên cụ thể: (1) Nguyễn Tường Tam (với các bút danh: Đông Sơn, Nhất Linh, Tam Linh, Bảo Sơn, Lãng Du, Tân Việt) là Giám đốc, chủ bút (quản lý) báo; (2) Nguyễn Tường Long (còn có những bút danh Tú Ly, Tường Vân, Đạo Danh Phúc Vân, Hoàng Đạo) phụ trách chuyên mục *Từ cao đến thấp - Người và việc, Trước vành móng ngựa, Trông và tìm*; (3) Nguyễn Tường Lân (Việt Sinh, Thiện Sĩ, Thạch Lam) phụ trách chuyên mục *Theo dòng*; (4) Trần Khánh Giu (KH, Nhị Linh, Nhất Dao Cạo, Hàn Đãi Đậu, Bán Than và Khái Hưng) lo bài vở cho chuyên mục *Những hạt đậu dạn*; (5) Nguyễn Đình Lễ tức Thứ Lễ (Lê Ta, Thế Lữ) phụ trách chuyên mục *Thơ và Tin văn vắn*; (6) Hồ Trọng Hiếu (tức Tú Mỡ) chăm lo chuyên mục *Giòng nước ngược*.

1.4.2.3. Những cá nhân ảnh hưởng đến tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày Nay

Thứ nhất: Nguyễn Tường Tam – Nhất Linh; *Thứ hai:* Trần Khánh Giur - Khải Hưng; *Thứ ba:* Nguyễn Tường Long – Hoàng Đạo; *Thứ tư:* Hồ Trọng Hiếu – Tú Mỡ; *Thứ năm:* Nguyễn Tường Lân - Thạch Lam; *Thứ sáu:* Nguyễn Thứ Lễ - Thế Lữ; *Thứ bảy:* Ngô Xuân Diệu - Xuân

Chương 2

KẾT QUẢ KHẢO SÁT TƯ TƯỞNG CẢI CÁCH XÃ HỘI CỦA BÁO PHONG HÓA, NGÀY NAY TRÊN BÌNH DIỆN NỘI DUNG VÀ HÌNH THỨC THỂ HIỆN

2.1. Tư tưởng cải cách xã hội tiến bộ của báo *Phong Hóa*, *Ngày Nay* trên bình diện nội dung

2.1.1. Tư tưởng cải cách nông thôn

Theo kết quả khảo sát, 190 số báo *Phong Hóa* và 224 số báo *Ngày Nay*, thể loại tin về đề tài cải cách thôn quê trên báo *Phong Hóa* xuất hiện dày đặc hơn cả với khoảng 380 tin, khoảng trên dưới 2 tin/số. Tuy nhiên, tần số xuất hiện thể loại này giảm đáng kể trên báo *Ngày Nay* với 224 tin, chỉ còn trung bình 1 tin/số hoặc có số không có tin nào. Ở thể loại bài (bao gồm: phản ánh, bình luận, phóng sự, phóng sự điều tra, phỏng vấn...), mức độ xuất hiện khá tương đương nhau trên cả *Phong Hóa* và *Ngày Nay*. Cụ thể là: 199 tác phẩm trên báo *Phong Hóa* và 157 tác phẩm trên báo *Ngày Nay*, có nghĩa là: cứ khoảng một số (1,04 số) báo *Phong Hóa* thì có một bài; cứ gần 1,5 số báo *Ngày Nay* thì có một bài.

2.1.1.1. Phản ánh hiện thực nông thôn Việt Nam

Có thể thấy, với bút pháp tôn trọng sự thật, khách quan, thông qua các tác phẩm báo chí của mình, báo *Phong Hóa*, *Ngày Nay* đã lột tả được phần nào bức tranh quê ở đồng bằng Bắc bộ thời đó với một hiện thực tù túng, lạc hậu, nghèo đói, bần thủ và luôn nơm nớp sợ hãi sự khắc nghiệt của thiên nhiên. Bức tranh có phần đen tối ấy đã tác động rất lớn đến những người làm báo ở *Phong Hóa*, *Ngày Nay* và đây chính là một trong những nguyên nhân dẫn đến việc hình thành ý tưởng “cải cách thôn quê” của họ.

2.1.1.2. Số phận của người nông dân

Đó là những trang đời, tuy đa số là vô tội, đáng thương nhưng cũng không ít người đang trên đường tha hoá, băng hoại. Bản chất sinh ra là lương thiện vốn có của con người đã bị ném vào cái xã hội bóc lột mục nát ấy thì chắc khó mà giữ được vẹn nguyên.

Những người nông dân bỗng trở nên xa lạ với bản thân và lạc loài với cộng đồng, nhân loại. Trượt dài trên con đường tội lỗi, nhân cách họ trở nên dị hình, dị dạng, lương tâm họ bị băng hoại đến xót xa. Nếu như ở chốn thị thành, người ta sa vào chốn cờ gian bạc bịp, buôn phân bán hoa... thì những kẻ khốn khó, nghèo hèn chốn thôn quê cũng sa ngã, băng hoại nhân cách theo nhiều kiểu khác nhau.

Thực trạng xã hội nông thôn như vậy thì hơn lúc nào hết sự cải cách, đổi mới. canh tân phải được thực hiện và thực hiện ngay.

2.1.1.3. Phát triển cơ sở hạ tầng nông thôn Việt Nam

Tuyên bố thành lập Hội Ánh Sáng của báo *Phong Hóa Ngày Nay* đã tạo nên một phong trào văn hóa xã hội ở nước ta vào cuối thập niên 1930 và kêu gọi lập một Hội bài

trừ những “Nhà Hang Tối”, với chương trình xây dựng những ngôi nhà ánh sáng và đưa ra chủ trương là “Xã hội - Nhân đạo - Cải cách”. Phong trào “Hội Ánh Sáng” của những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã xây dựng được một hoạt động có chiều rộng và chiều sâu, được nhiều tầng lớp ủng hộ.

Tư tưởng cải cách nông thôn còn được thể hiện ở tinh thần “giáo dục” nông dân. Cụ thể là: *thứ nhất*, xóa bỏ những ngôi nhà tối tăm, không hợp vệ sinh; *thứ hai*, ủng hộ phương án xây dựng những ngôi nhà đẹp sạch sẽ (bằng nhiều nguồn vốn kể cả trợ cấp của Chính phủ và tài trợ của các mạnh thường quân), hướng dẫn cho nông dân biết cách đắp những con đường đi, đào những giếng nước, tạo những lối thoáy cho thùng rãnh nước thải hôi hám; *thứ ba*, truyền bá cổ động cho mọi người, nhất là phụ nữ trong công việc gia đình sao phải biết ăn ở ngăn nắp sạch sẽ, vệ sinh khoa học; *thứ tư*, giúp đỡ các gia đình nghèo, hiện đang ở trong nhà cũ rách, tối tăm có nhà sáng sửa, cao ráo hơn để ở bằng nhiều cách khác nhau.

2.1.1.4. Thay đổi toàn diện xã hội nông thôn

Báo đã thể hiện một tham vọng lớn hơn, đã hình dung ra một viễn tượng khá hay ho hơn là việc sẽ xây dựng được những “thôn Ánh Sáng” để đổi mới toàn diện xã hội nông thôn Việt Nam chứ không phải chỉ dừng lại ở mục đích xây cất nhà rẻ tiền như trong điều lệ của họ đã đưa ra.

Rõ ràng, tư tưởng của Nhất Linh và cả báo *Phong Hóa, Ngày Nay* là tiến tới cải cách cả xã hội và được bắt đầu từ chính các hoạt động của Hội Ánh Sáng. Đây là tham vọng không khác gì chương trình một đảng chính trị hay một tổ chức đại diện cho thể chế thực hiện cải cách xã hội. Điều này giải thích tại sao sau này có một số thành viên trong ban biên tập đã dấn thân vào các đảng phái chính trị.

2.1.2. Tư tưởng đổi mới về lối sống cho người dân của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*

2.1.2.1. Phê phán các tệ nạn xã hội

Vấn đề này không phải là đề tài mới và đã xuất hiện trên *Đăng Cổ tùng báo, Đông Dương tạp chí, Trung Bắc tân văn*, các tác giả tiêu biểu như Nguyễn Văn Vĩnh, Ngô Tất Tố.

Như các nhà tiền bối và đương thời, những cây bút của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* viết về xã hội cũng hướng ngòi bút của mình vào việc khám phá những tệ nạn xã hội nhức nhối, những vấn đề xã hội thương tâm thuộc hàng quốc nạn lúc đó là tệ nạn tham nhũng, nạn sưu cao thuế nặng, chế độ hào cường, nạn phí thu ăn chặn và cả nạn tội đòi con ở...

2.1.2.2. Phản đối tục ăn uống đình đám trong đời sống xã hội

Ăn uống đình đám từ lâu đã trở thành một “thông lệ” trong đời sống của người dân, không có ăn thì việc sẽ không thành. Vi phạm lệ làng – phải ăn vạ, rồi đỗ đạt, thành công – phải ăn khao, vào ngôi, vào họ phải ăn đám vào ngôi vào họ, cưới xin và cả đến tang ma – càng phải ăn. Mỗi bài viết là một cuộc “đấu tranh” với các tệ nạn xã hội, với các hủ tục lạc hậu, là những mong muốn cho cuộc sống người dân tốt đẹp hơn. Tuy nhiên, những mong muốn ấy cũng chỉ xuất phát từ tình cảm cá nhân của người làm báo tiểu tư sản, cho nên, hiệu quả tác động xã hội của tác phẩm báo chí tuy rộng nhưng

không đủ mạnh để làm thay đổi được chế độ thực dân cầm quyền và quan lại địa phương.

2.1.2.3. *Đấu tranh với tệ nạn mê tín dị đoan*

Những người mê tín dị đoan có thể gây phương hại vừa cho bản thân, vừa cho xã hội, bởi vậy, ai cũng muốn loại trừ mê tín dị đoan ra khỏi đời sống xã hội. Tuy nhiên, chạm đến nó là chạm đến một vấn đề đặc biệt nhạy cảm, rất khó khăn và luôn phải vô cùng khéo léo. Dù vậy, *Phong Hóa, Ngày Nay* cũng không ngần ngại đấu tranh với tệ nạn này.

Bằng giọng văn châm biếm, hài hước, các bài viết của họ đã lên tiếng cảnh báo những hậu quả tai hại xuất phát từ những bộ óc mê tín đang rất phổ biến trong một bộ phận không nhỏ người dân Việt Nam, thậm chí đến tận ngày nay. Viết về đời sống khổ cực, lạc hậu cổ hủ của người dân những năm 30 của thế kỷ trước không phải chỉ có báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, nhưng những cây bút như Nhật Linh, Khái Hưng, Việt Sinh, Thế Lữ được coi là khá nổi bật. Ở bài viết của họ lại có cả những sinh hoạt trong đời sống xã hội, cả đời sống tâm linh, phê phán hủ tục, nhưng có cả phản ánh ca ngợi mỹ tục. Những vấn đề liên quan đến phong tục tập quán đều được nhóm tác giả miêu tả đầy đủ và có thái độ cụ thể.

Các tác phẩm báo chí trên báo vừa đáp ứng được mong muốn tìm hiểu về lối sống, phong tục trong cuộc sống của nhiều tầng lớp xã hội, vừa giúp người đọc nhận định được trong những phong tục ấy, những lối sống nào vẫn còn mang giá trị văn hóa tốt đẹp, phong tục nào đã trở nên lỗi thời cần phải loại trừ ra khỏi đời sống.

2.1.2.4. *Ứng hộ những phong tục tập quán tốt đẹp của làng quê Việt Nam và bài trừ đạo Nho*

Tại Việt Nam, hàng năm trên cả nước có đến ngàn lễ hội lớn nhỏ, nhất là vào giai đoạn đầu năm, lễ hội hầu như được tổ chức khắp mọi nơi. Lễ hội là hoạt động, sinh hoạt văn hóa xã hội của một tập thể, một địa phương hay có khi của nhân dân trong cả nước. Bởi vậy, những phong tục tập quán, những lễ nghi truyền thống của cha ông ta đã trở thành đề tài nóng hổi, là mảnh đất màu mỡ để Tường Bách, Thế Lữ, Việt Sinh ... sáng tạo những tác phẩm báo chí của mình. Đây cũng là một trong những cách để thực hiện chủ trương cải cách của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*. Khá nhiều tác phẩm báo chí về tập quán lễ hội của Việt Nam, như: *Trên đồi Lim* - phóng sự của Tường Bách, *Hội hè đình đám* của Nhật Chi Mai, *Làng Sơn ngày hội* của Tường Bách, *Ngày Nay với hội hè* của Việt Sinh, *Hội làng Hạ Lô* của Tường Bách, ...

2.1.3. *Tư tưởng tiến bộ về giải phóng con người cá nhân của báo Phong Hóa, Ngày Nay*

Theo số liệu khảo sát, có tổng số 127 bài viết có nội dung liên quan đến tư tưởng giải phóng con người, trong đó trên *Phong Hóa* có 48 bài (chiếm 37,8%) và trên *Ngày Nay* có 79 bài (chiếm 62,2%).

2.1.3.1. *Đề cao con người tự do, bình đẳng*

Như đã biết, vấn đề con người là một vấn đề quen thuộc đã được đề cập trong nhiều tờ báo đương thời như *Lục tinh tân văn, Nam phong tạp chí, Nữ giới chung, Phụ*

nữ tân văn hay *Đông Tây tuần báo*... Tuy nhiên, để con người thành nội dung tranh luận hoặc đối tượng chính để khai thác các vấn đề xã hội thì chỉ đến *Phong Hóa, Ngày Nay* mới thực sự được chú ý nhiều hơn cả. Trước hết, phần lớn nội dung đều nêu cao vai trò của cái mới, tin vào sự tiến bộ, coi trọng vấn đề cá nhân. Họ vạch trần những tư tưởng lỗi thời của đạo Khổng không còn phù hợp, công khai chống lễ giáo phong kiến. Các tác phẩm của báo đã tập trung chữa mũi nhọn đả kích nếp sống cũ, chà đạp lên hạnh phúc cá nhân của con người.

Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* lên tiếng khẳng định sự tự do cho tình yêu, hôn nhân của mỗi cá nhân, điều này đồng nghĩa với việc họ đấu tranh để thoát khỏi và phá bỏ cái quan niệm “tam tòng” của Nho giáo, chính nó đã kìm hãm, ngăn cản rất nhiều thế hệ con người đặc biệt là phụ nữ Việt Nam. Điều đặc biệt những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* cho rằng chính gia đình hiện tại là nơi kìm hãm sự tự do cá nhân của con người, đặc biệt là nữ giới. Ở đó tồn tại những người đại diện cho tầng lớp phong kiến với một hệ thống tư tưởng không còn phù hợp thời đại mới.

Rõ ràng, báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã đưa ra một quan niệm mới mẻ về con người cá nhân, hạnh phúc cá nhân, về tình yêu, tự do, bình đẳng, đó là lẽ sống hợp thời, hợp lý và hợp tự nhiên của con người. Với nhiều hình tượng nhân vật, chủ đề khác nhau, báo đã mở ra một cái nhìn tân tiến, tạo ra cú sốc về ý thức hệ đối với xã hội đương thời. Báo đã chữa mũi nhọn đả kích vào lễ giáo của đại gia đình phong kiến, xã hội mục nát, không còn chỗ đứng phù hợp cho con người, từ đó khẳng định thông điệp tư tưởng tiến bộ của mình.

2.1.3.2. Bài trừ con người cũ, lạc hậu, cổ hủ

Nếu như trước gia đình mới kìm hãm sự tự do thì tới đây lại khác, ở cấp độ cao hơn, các tác giả đã đưa người đọc vào không khí ngột ngạt của gia đình phong kiến với những tranh giành quyền lợi vị kỉ nhỏ nhen, những âm mưu tính toán thâm độc, hèn hạ, những sinh hoạt hủ bại dưới vẻ ngoài quyền quý, hào nhoáng. Những con người ấy không chấp nhận lối sống nô lệ, họ muốn canh tân xã hội, loại bỏ tinh thần mê tín dị đoan. Họ đấu tranh cho quyền được yêu thương. Mục đích chính của cuộc đấu tranh là hạ bệ những quan niệm truyền thống đại gia đình cổ hủ, phá tan xiềng xích, trói buộc của luân lý Khổng Mạnh. Nó bắt nguồn từ cuộc tranh chấp giữa cũ - mới, đề cao sự tự lập của cá nhân và những tư tưởng mới mẻ thanh thoát đó được đại diện bởi những thanh niên nam nữ thấm nhuần văn hóa Tây Âu.

Bất kỳ độc giả nào khi đọc *Phong Hóa, Ngày Nay* cũng có thể tìm thấy ở các tác phẩm dù là hình thức thể loại nào, đó có thể là bài phản ánh, một chùm tin hay những phóng sự, phóng sự điều tra hoặc những tác phẩm văn học nghệ thuật như thơ, truyện ngắn, tiểu thuyết và thậm chí là những mẫu quảng cáo cũng đều hiện rõ một tư tưởng cải cách, một khát vọng được giải phóng, một “cái tôi” cần được khẳng định.

2.1.3.3. Đề cao con người hiện đại

Phong Hóa là làn gió mới, làn gió của cải cách, của hiện đại, nó ngược hoàn toàn với những cũ kỹ lạc hậu ngay từ những số đầu tiên. Còn *Ngày Nay* là đương đại, là hiện đại là những gì tiến bộ nhất, là mẫu người có nếp sống mới, từ suy nghĩ đến hành động

đều thể hiện nếp sống văn minh mới, không bị gò bó trong khuôn khổ. Đó là những con người mạnh dạn dần thân, thay đổi hoàn cảnh hoặc những người tự thể hiện mình một cách tự nhiên. Họ tự quyết định số phận của chính mình, được tự do yêu đương, tự biết làm đẹp từ trang điểm, son môi, phấn sáp đến trang phục, lông mày lông mi, đi lại, thể dục thể thao và thậm chí cả cách nằm ngủ hay nữa là tình dục.

Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã hô hào, quảng bá cho những con người có lối sống tân tiến, cảm giác tự do, thể chất đẹp đẽ và có tinh thần tôn trọng giá trị con người, mà tiêu biểu là tầng lớp thanh niên của thế hệ mới. Bởi thanh niên này nay đã khác xưa rất nhiều. “*Thanh niên, hy vọng của đất nước hiện đang đi đâu, có những nhiệm vụ nào và mong ước những gì?*”. Con người mới là người biết ý thức về cuộc đời, thay đổi quan niệm một cách tân tiến, tự do. Theo *Phong Hóa, Ngày Nay*, trước hết con người phải nghĩ đến quyền lợi cá nhân, đến bổn phận cá nhân, thì ta mới được hưởng sự sung sướng. Về bổn phận cá nhân, tức là con người phải biết yêu thương giúp đỡ lẫn nhau, nhưng cũng phải có tinh thần tự lực, tin tưởng, yêu đời, phải vui vẻ mà sống”.

Theo số liệu tổng kết của tác giả luận án thì có đến 60% quảng cáo liên quan đến nội dung y tế, chữa bệnh, phần lớn các bệnh này đều rất phổ biến đối với người dân An Nam lúc bấy giờ nhưng không phải bệnh nào cũng được công khai để biết và chữa bệnh. Ví dụ như trong trang 10 báo *Ngày Nay* số 2 có tất cả 10 quảng cáo thì có 6 quảng cáo liên quan đến chữa bệnh (chiếm 60%).

2.1.4. Tư tưởng tiến bộ về nữ giới của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*

Theo số liệu khảo sát, trong tổng số 232 tác phẩm có nội dung liên quan đến vấn đề phụ nữ được đăng tải trên 414 số của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, bên cạnh cạnh chủ đề về trang phục thẩm mỹ, làm đẹp cho phụ nữ chiếm số lượng tác phẩm nhiều nhất với 97 tác phẩm (41,8%) thì đề tài về quyền của phụ nữ đứng thứ hai với 52 tác phẩm (chiếm 22,4%), tiếp theo là vấn đề giáo dục 42 tác phẩm (chiếm 18,1%), và các hoạt động xã hội thể thao có 41 tác phẩm (chiếm 17,7%).

2.1.4.1. Tư tưởng nâng cao quyền cho phụ nữ

Các tác giả khẳng định người phụ nữ phải có quyền sống với người mà mình lựa chọn, phải được yêu. Vấn đề này được thể hiện đậm nét trong các tác phẩm:

Hơn thế, các tác giả của báo còn nhận thức được một điểm mang yếu tố quyết định của sự đổi mới đó là: bên cạnh sự tự đổi mới người phụ nữ thì điều “cốt tử” lại nằm ở sự nhận thức của người chồng. Về bản chất đây là một nhận thức rất khoa học, nhân văn và giá trị của nó vẫn tồn tại cho đến hiện tại và cả trong tương lai.

2.1.4.2. Nữ giới phải được học hành

Vậy người phụ nữ phải học cái gì? phải học từ nhỏ, học viết, học nói tiếng ta và cả tiếng nước ngoài, học cộng trừ nhân chia, học nấu nướng, trang điểm, lời ăn tiếng nói, rồi hơn thế phải học để biết thể thao giải trí, học nhảy đầm, bơi lội, quần vợt và cả học lái ô tô. Đồng thời còn phải học cách đề phòng, học cách để chống lại những mưu mô chước quỷ, những lời cám dỗ của cái xã hội đương thời. Họ còn phải học cách đi chợ, học cách tiêu tiền, cách nấu nướng và học cả cách nuôi con bằng sữa mẹ

Theo số liệu khảo sát, trong tổng số 42 bài viết liên quan đến vấn đề giáo dục cho phụ nữ thì trên *Phong hóa* có 8 bài, số còn lại, 34 bài trên *Ngày Nay*. Điều này cho thấy *Ngày Nay* rõ ràng là một phiên bản mới hơn, lung lay và rục rỡ hơn phiên bản *Phong Hóa*. Nếu như các tác phẩm liên quan đến giáo dục phụ nữ trên *Phong Hóa* chỉ dừng lại ở những kiến thức lý luận chung chung thì đến *Ngày Nay*, các tác giả đã đi sâu vào những nội dung giáo dục hoạt động cụ thể.

2.1.4.3. Nữ giới được tham gia các hoạt động thể thao

Theo số liệu khảo sát (bảng 2.5), số lượng các bài viết về các hoạt động xã hội và thể thao không nhiều nhưng có xu hướng tăng lên, trên *Phong Hóa* có 14 bài, chiếm 34,14%, đặc biệt là giai đoạn báo *Ngày Nay* có 27 bài, chiếm 65,86%. Điều này cũng có thể hiểu được khi giai đoạn báo *Ngày Nay* là giai đoạn mà bối cảnh xã hội Việt Nam đang có những biến đổi mau lẹ như đã trình bày ở phần trên.

2.1.4.4. Nữ giới được tham gia các hoạt động xã hội

Đề xuất phụ nữ được quyền tham gia các hoạt động xã hội cũng là tư tưởng rất tiên bộ của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*. Với họ, bên cạnh các quyền khác thì việc được tham gia các đoàn, hội, các tổ chức kinh tế, chính trị, xã hội, từ thiện là hoạt động cần thiết và cấp thiết đối với phụ nữ lúc bấy giờ. Có thể thấy một loạt các tác phẩm đã thể hiện tư tưởng đó rất rõ nét: “*Cô Nga diễn thuyết*” (Thạch Lam, *Phong Hóa*, số 116, ngày 21/9/1934, trang 9); “*Ngày từ thiện giúp nạn dân Nghệ Tĩnh*” (Phong viên, *Ngày Nay*, số 03, ngày 20/02/1935, trang 9); “*Đàn bà trong nghị viện*” (*Ngày Nay*, số 19, ngày 02/8/1936, trang 19-20); “*Tin phụ nữ tham gia chính trị trên thế giới*” (*Ngày Nay*, số 19, ngày 02/8/1936, trang 20); “*Cảm tưởng của tôi về cuộc bạn gái hội họp ở hội hui trí*” (Cô Duyên, *Ngày Nay*, số 28, ngày 04/10/1936, trang 8); “*Các hội phụ nữ bên Mỹ*” (PV dịch, *Ngày Nay*, số 66, ngày 4/7/1937, trang 11);...

2.1.4.5. Nữ giới có quyền làm chủ sắc đẹp của mình

Một tư tưởng chủ đạo trong những tư tưởng cải cách xã hội và nâng cao vai trò, vị thế của người phụ nữ mà báo *Phong Hóa, Ngày Nay* theo đuổi thì tự do trang điểm, tự do làm đẹp cho người phụ nữ cũng chiếm vị trí nhất định về thời lượng cũng như diện tích của báo.

Theo khảo sát có 97 bài viết về chủ đề này, trong đó trên *Phong Hóa* có 59 bài, chiếm 60,82% và *Ngày Nay* có 38 bài, chiếm 39,18%.

Thứ nhất: Về đẹp về trang phục

Mặc dù tư tưởng này hướng nhiều đến phụ nữ tân thời ở các đô thị, nhưng việc chú trọng tới các yếu tố thẩm mỹ, yếu tố du địa lý, yếu tố thiên nhiên và hơn thế còn hướng đến “phương diện quốc gia” của trang phục đã đủ lý do để cho rằng cuộc cải cách y phục nữ giới này đáng được xem xét như một cuộc “cách mạng thường ngày” của các trí thức Tây học trẻ tuổi trước tình cảnh thuộc địa lúc đương thời. Dù muốn hay không muốn thì những đóng góp của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* trong suốt những thập niên 1930 trong công cuộc cải cách trang phục cho người Việt Nam nói chung và áo dài cho nữ giới nói riêng đã để lại một di sản cho ngành thời trang Việt sau này đồng thời góp phần làm thay đổi ý thức hệ của người Việt Nam ít nhiều.

Thứ hai: Tự do trang điểm, làm đẹp

Bên cạnh những làn sóng tích cực về y phục, áo dài của họa sĩ Nguyễn Cát Tường thì cách làm đẹp, cách trang điểm, cách tô son đánh phấn, tô môi, tô má, làm mi... cho chị em cũng đem lại những hiệu ứng rất tích cực. Cách làm đẹp với quần trắng, áo mùi, khăn san, thêm trang sức vòng, lắc, túi đeo, kính thời trang và cả làm móng tay, móng chân... tất cả đều được hiện lên trông qua các bài viết của các tác giả.

2.2. Tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày Nay trên bình diện hình thức thể hiện

2.2.1. Tần suất xuất hiện

Khảo sát 414 số báo *Phong hóa, Ngày nay*, ta thấy tần suất xuất hiện các bài viết liên quan đến tư tưởng cải cách xã hội cụ thể như sau:

Thứ nhất, ở thể loại tin tức: các tin về cải cách nông thôn có tỷ lệ cao nhất với khoảng 604 tin, chiếm 36,4% tổng số các tin về các tư tưởng cải cách xã hội, trung bình mỗi số báo có từ 1-2 tin; đứng thứ hai là các tin về sự tiến bộ của phụ nữ với khoảng 426 tin (chiếm 25,5%, trung bình mỗi số có 01 tin), tiếp theo là thông tin về tư tưởng đổi mới lối sống cho người dân với 411 tin (chiếm 24,8%, trung bình mỗi số có 01 tin), cuối cùng là những thông tin về vấn đề giải phóng con người cá nhân với 219 tin (chiếm 13,3%, trung bình hai số có 01 tin).

Thứ hai, thể loại bài, ở thể loại này số lượng bài viết về cải cách nông thôn vẫn nhiều nhất với 356 bài (chiếm 34,7%, trung bình xấp xỉ mỗi số có một bài). Đứng thứ hai là các tác phẩm thể hiện tư tưởng cải cách về lối sống cho người dân với 312 bài (chiếm 30,4%, trung bình 0,75 bài trên một số). Tiếp theo là bài viết thể hiện tư tưởng tiến bộ về phụ nữ với 232 bài (chiếm 22,5%, trung bình 0,5 bài trên một số tức là khoảng 2 số có một bài). Đứng cuối cùng là các bài viết thể hiện tư tưởng giải phóng con người cá nhân với 127 bài (chiếm 12,4%, trung bình khoảng ba số có một bài).

Thứ ba, thể loại văn nghệ trên báo, đây là hình thức khá đặc biệt với sự tồn tại và xuất hiện cũng rất ấn tượng với khoảng 1.256 tác phẩm thể hiện tư tưởng cải cách xã hội. Trừ một số tác phẩm thơ, kịch bản còn lại chủ yếu là truyện ngắn, truyện dài và tiểu thuyết, được đăng tải liên tục trên tất cả các số báo, thậm chí có số báo còn đăng ba truyện.

Thứ tư, hình thức tranh biếm họa, ở thể loại này các tranh biếm họa thể hiện tư tưởng cải cách nông thôn tiếp tục có số lượng nhiều nhất với 1331 tranh (chiếm 34,3%, trung bình gần 3,5 tranh trên một số xuất bản). Đứng ở vị trí số hai là các tranh thể hiện tư tưởng tiến bộ về phụ nữ với 1274 tranh (chiếm 32,8%, trung bình mỗi số có 3 tranh). Ở vị trí thứ ba các tranh biếm họa về tư tưởng cải cách lối sống cho người dân với 978 tranh (chiếm 25,2%, trung bình mỗi số có hơn 2 tranh).

Thứ năm, hình thức quảng cáo, theo khảo sát, trong số 414 số báo có khoảng 15.658 mục quảng cáo liên quan đến tư tưởng cải cách xã hội. Trong đó tư tưởng cải cách nông thôn là 646 quảng cáo (chiếm 4,1%, trung bình mỗi số có khoảng 1,5 quảng cáo), tư tưởng cải cách về lối sống có khoảng 8.254 quảng cáo (chiếm 52,7%, trung bình mỗi số có gần 20 quảng cáo), tư tưởng tiến bộ về phụ nữ có 6.758 quảng cáo (chiếm 43,2%, trung bình mỗi số có hơn

16 quảng cáo. Tuy nhiên quảng cáo có liên quan đến vấn đề giải phóng con người cá nhân lại không có quảng cáo nào (theo cách phân chia của NCS)

2.2.2. Ngôn ngữ trào phúng, châm biếm sâu sắc

Ngôn ngữ thể hiện tư tưởng cải cách xã hội của những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* có tính trào phúng, châm biếm nhưng giàu tính chiến đấu, đây cũng là đặc trưng nổi bật của báo.

Nghệ thuật trào phúng của những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* thể hiện nổi trội hơn hết ở cách cài đặt sự kiện và cách kể chuyện. Bên cạnh đó, là tài năng ở sự sắp đặt và dẫn dắt các tình tiết sao cho câu chuyện trở nên hấp dẫn, làm cho những mâu thuẫn trào phúng, những tình thế hài hước bật ra ở cuối tác phẩm một cách thật đột ngột bất ngờ.

2.2.3. Hệ thống tranh biếm họa đặc sắc

Theo khảo sát, trong tổng số hàng ngàn tranh vẽ được đăng tải trên báo *Phong Hóa, Ngày Nay*, số lượng các tranh biếm họa liên quan đến tư tưởng cải cách xã hội chiếm tỷ lệ không hề nhỏ: Về tư tưởng cải cách nông thôn có 1331 tranh, chiếm 34,3%, về cải cách lối sống có 978 tranh, chiếm 25,2%; về giải phóng con người cá nhân có 299 tranh, chiếm 7,7% và cải cách về phụ nữ có 1274 tranh, chiếm 32,8%.

Kết quả khảo sát cho thấy trên gần 70% trang nhất báo *Phong Hóa* đều có tranh biếm họa, trong số đó đến gần 80% tranh chiếm diện tích cả trang. Đến *Ngày Nay* cũng sử dụng tranh vẽ làm trang bìa nhưng tính biếm họa đã giảm rõ rệt mà nghiêng nhiều tranh nghệ thuật. Các tác phẩm tranh biếm họa thể hiện tư tưởng cải cách xã hội trên báo *Phong Hóa, Ngày Nay* có cấu tạo khá đơn giản nhưng lại tác động đến công chúng một cách dễ dàng và hiệu quả. Họ đã sử dụng kỹ thuật không khuôn mẫu để tập trung vào sự lộ bịch, kịch cớm của các nhân vật hay những sự kiện cần lên án, đả kích, phê phán.

2.2.4. Thông qua nhân vật trào phúng điển hình

Đặc điểm điển hình trào phúng dễ nhận thấy của ba nhân vật Lý Toét, Xã Xệ và Bang Bạnh chính là ở chỗ các họa sỹ của báo *Phong Hóa Ngày Nay* đã xây dựng được tích cách kịch cớm, lộ bịch, dị dạng khác người từ ngoại hình đến tính cách của họ. Mỗi người một vẽ khác nhau nhưng đều được sử dụng để nói lên những thói nát của xã hội đương thời, những bất cập của đời sống người dân. Từ việc lên án nho học, sự dốt nát, mu muội của người nông dân, sự kém hiểu biết về chính trị, pháp luật đến các vấn đề quyền của cá nhân, về phụ nữ... đều được hài hước hóa, châm biếm hóa, trào phúng hóa thông qua những hoạt động, những sinh hoạt, những cử chỉ, giao tiếp của nhân vật. Lý Toét, Xã Xệ và Bang Bạnh được gọi là bộ “*Tam đả*” không thể tách rời nhau và góp phần không nhỏ trong việc chuyển tải tư tưởng cải cách xã hội tiến bộ, những nỗ lực canh tân đất nước mà những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* hướng đến.

2.2.5. Hệ thống quảng cáo

Theo kết quả khảo cứu, đứng ở vị trí đầu tiên là những quảng cáo liên quan đến tư tưởng cải cách về lối sống cho người dân với 52,7%. Thực chất đây là những quảng cáo về các loại thuốc chữa các bệnh xã hội cho người dân từ phụ nữ đến nam giới, từ người già đến trẻ con, từ bệnh nội tạng đến ngoài da và nhất là các bệnh về phụ nữ và đàn ông. Hay những quảng cáo về quần áo, giày dép, kính mắt....Tiếp đến là những quảng cáo

liên quan đến phụ nữ với 43,2% như quảng cáo về áo dài, làm đẹp, phấn sáp, nước hoa, vải vóc, mẫu tóc, thể thao, thuốc chữa bệnh cho phụ nữ... Ở vị trí thứ ba là những quảng cáo liên quan đến cải cách nông thôn với 4,1% như quảng cáo về ăn mặc, dạy chữ, thuốc chữa bệnh, xây nhà, sơn nhà. Cuối cùng là những quảng cáo liên quan đến giải phóng con người cá nhân, theo khảo sát và phân chia của chúng tôi thì không có hoặc có rất ít, chủ yếu là những quảng cáo liên quan đến tư vấn pháp luật nhưng không đáng kể.

Chương 3

MỘT SỐ ĐÁNH GIÁ, Ý NGHĨA VÀ NHỮNG BÀI HỌC BÁO CHÍ TỪ VIỆC NGHIÊN CỨU TƯ TƯỞNG CẢI CÁCH XÃ HỘI CỦA BÁO PHONG HÓA, NGÀY NAY

3.1. Một số đánh giá về tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*

3.1.1. Trên bình diện tích cực

3.1.1.1. *Góp phần phá bỏ bức tường ngăn cách giữa cũ và mới của xã hội Việt Nam đầu thế kỷ XX*

3.1.1.2. *Góp phần tích cực vào công cuộc giải phóng con người cá nhân trong xã hội Việt Nam đầu thế kỷ XX*

3.1.1.3. *Xác định được trọng tâm của tư tưởng cải cách là cải cách nông thôn Việt Nam*

3.1.2. Một số hạn chế

3.1.2.1. Mang tính ảo tưởng

Rõ ràng, những ý tưởng của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* có nhiều mặt tiên bộ, có thiện ý tốt nhưng thiếu thực tế, ảo tưởng và không phù hợp trong thời điểm mà đất nước còn dưới chế độ thực dân nửa phong kiến. Hơn nữa, những dự án, kế hoạch như trên lại khá rất phù hợp với chính sách mị dân của chính quyền thực dân, nên nó được người Pháp không cấm đoán, thậm chí còn ủng hộ. Điều đáng tiếc là, những người chủ của tư tưởng này không hiểu rằng, cái mà người dân Việt Nam cần lúc này không chỉ là miếng cơm manh áo, là nhà ở, mà còn hơn thế đó là độc lập tự do. Một dân tộc nếu chưa có độc lập, người dân nếu chưa có được sự tự do thì tất cả sự đổi mới, sự cải cách chỉ mang ý nghĩa hình thức, ảo tưởng.

3.1.2.2. Hạn chế về tầm nhìn chính trị và lập trường dao động

Hạn chế ở chỗ, họ chưa xác định được kẻ thù của dân tộc ta lúc ấy là chủ nghĩa đế quốc, thực dân. Do đó, việc châm biếm, đả kích các tầng lớp quan lại phong kiến của triều đình nhà Nguyễn tuy thỏa mãn được ước vọng, tâm tư của người dân, nhưng chính nó lại cho thấy đây cũng là hạn chế của bản báo. TS. Hoàng Văn Quang cho rằng “*Tầm nhìn hạn hẹp và sai lầm này còn xuất hiện ở nhiều tờ báo đương thời, không riêng gì Phong Hóa, Ngày Nay*” [167].

Hạn chế nữa dễ nhận thấy nữa của chủ thể những tư tưởng cải cách xã hội từ *Phong Hóa, Ngày Nay* là, thời kì đầu, báo quan tâm, đề cập, phản ánh nhiều hơn đến xã hội nông thôn, đời sống của nông dân và những người lao động nghèo, nhưng về sau những đối tượng này lại được phản ánh mờ nhạt dần, báo dùng nhiều diện tích để viết về giới trí thức Tây học và đối tượng tiểu tư sản thành thị. Điều này đồng nghĩa với việc báo ngày càng xa rời tầng lớp bình dân, không còn như lời tuyên bố ban đầu,

mà tiến gần hơn đến tầng lớp “bên trên” trong đời sống xã hội, rõ ràng đã có sự thay đổi nhất định trong quan điểm về chính trị của những người đứng đầu tờ báo.

3.1.2.3. Mang tính biệt lập và tự trị

Theo nhà nghiên cứu Lại Nguyên Ân, một điểm yếu dễ nhận thấy của *Phong Hóa, Ngày Nay* là đẩy lên mây xanh những trường phái, tác phẩm hoặc tác giả nào đồng quan điểm với họ, nhưng cũng sẵn sàng công kích, đả phá, thậm chí vùi dập những ý kiến mang tinh thần phản biện, những gì không cùng quan điểm với mình.

Tính lợi ích nhóm còn được thể hiện ở việc các tác giả báo *Phong Hóa, Ngày Nay* biết cách chú trọng tạo dư luận. Họ sử dụng biện pháp gây tiếng vang cho các thành viên, xây dựng uy tín cho sự nghiệp văn chương của họ thông qua những nhân vật “nổi tiếng” như Tản Đà (Nguyễn Khắc Hiếu) và Phạm Quỳnh để chế giễu, châm biếm, một cách tiếp cận với sự nổi tiếng một cách nhanh nhất.

3.1.2.4. Mang cái nhìn tâm thương hóa, dung tục hóa đối với người nông dân

Đó là cái nhìn miệt thị, khinh khi đối với kẻ khôn cùng, tha hoá, tội lỗi... Tất cả dường như phơi ra trước mắt độc giả, không thêm, không bớt. Nhưng điều quan trọng hơn là nguyên nhân để gây nên những những cái xấu xa, đần độn, mất vệ sinh ấy lại là điều mà độc giả chưa thấy rõ hoặc chưa cảm nhận được từ các tác phẩm trong *Phong Hóa, Ngày Nay*.

Dừng lại vấn đề có ảnh hưởng đến cá nhân, không chú ý đến bản chất của thực tế xã hội. Lựa chọn cách giải quyết vấn đề một cách bẽ tắc, mơ hồ, không tương, thiếu cơ sở xã hội và theo lập trường cải lương tư sản, chỉ có tác dụng lấp đầy tâm hồn trống rỗng của một bộ phận thanh niên thành thị lúc bấy giờ.

3.2. Ý nghĩa thực tiễn từ kết quả nghiên cứu về tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày Nay

3.2.1. Gợi dẫn từ báo Phong Hóa, Ngày Nay về vai trò và trách nhiệm của người làm báo hôm nay

Về bản chất, đây cũng chính là nội dung của những tư tưởng cải cách tiên bộ mà những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* hướng đến và theo đuổi cách đây đã 93 năm. Và hơn hết những tư tưởng tiên bộ ấy đều được xuất phát từ những cá nhân làm báo chí có cùng chung chí hướng, chung lý tưởng cao đẹp vì một mục đích duy nhất là đưa đất nước tiến lên, thoát khỏi đói nghèo lạc hậu. Những kết quả nghiên cứu đó còn ý nghĩa thiết thực trong việc nâng cao tinh thần trách nhiệm của người làm báo trong hoạt động báo chí hôm nay đối với sự phát triển, trường tồn của dân tộc Việt Nam.

3.2.2. Người làm báo phải hoạt động đúng tôn chỉ, mục đích của cơ quan báo chí

Tìm hiểu về báo *Phong Hóa, Ngày Nay* nói chung và những tư tưởng cải cách xã hội của những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* nói riêng ta có thể thấy việc lựa chọn tên báo, hình thức phát hành và nhất là xây dựng tôn chỉ mục đích của họ được thực hiện một cách nghiêm túc và mang tính chuyên nghiệp khá cao.

3.2.3. Hoạt động báo chí phải luôn đề cao tính chân thật, khách quan

Ý nghĩa tiếp theo từ việc nghiên cứu những tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* là nguyên tắc chân thật phải luôn được đảm bảo trong hoạt động

báo chí. Họ đã đưa lên trang báo của mình những sự việc cụ thể với những địa danh cụ thể, con người, nhân vật cụ thể và sự việc cụ thể. Đối với nông dân, nông thôn đó là những vấn đề đang trở thành quan trọng nhất với họ tại thời điểm đó: nhà ở, nâng cao dân trí, trang phục, gạo thóc, nước uống... Chắc chắn đó là những nội dung mà hơn ai hết những người làm báo đã thấu hiểu cùng với người dân điều này giúp cho báo luôn được độc giả đón nhận, báo ra đến đâu là bán hết ngay đến đó mặc dù giá bán cũng không hẳn đã rẻ (7 xu).

3.2.4. Tinh thần hoạt động báo chí phục vụ nhân dân

Riêng tinh thần này thì báo *Phong Hóa, Ngày Nay* cùng các cộng sự của mình đứng ở vị trí nhóm một so với các tờ báo đương thời. Hoạt động báo chí phải đáp ứng quyền được thông tin, hơn nữa phải phản ánh kịp thời ý kiến, nguyện vọng của nhân dân. Tính đại chúng, tính nhân dân là đặc trưng về nội dung của báo *Phong Hóa, Ngày Nay*. Các tác giả của báo gần như là người phát ngôn cho những khát vọng dân tộc, dân chủ của quần chúng, đặc biệt là của những người dân nghèo ở nông thôn, là người thông cảm với nỗi đau khổ của quần chúng, với tinh thần “*thương người như thể thương thân*”. Trong bối cảnh hiện nay, hơn ai hết, những người làm báo cũng chính là người giữ nhịp cầu nối giữa quần chúng với các cơ quan quản lý Nhà nước, phản ánh kịp thời nguyện vọng của nhân dân với các cấp quản lý, từ đó góp phần tạo sự nhất trí, đoàn kết tạo nên sức mạnh chung của cả dân tộc.

3.2.5. Đề cao tính chiến đấu của báo chí

Các tác giả báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã sẵn sàng đối đầu với những nhân vật có chức, có quyền, thông tin những vấn đề mà không phải báo nào ở thời điểm đó cũng dám đăng tải như Phạm Quỳnh, Nguyễn Văn Vĩnh, Nguyễn Khắc Hiếu, Nguyễn Văn Tố, Hoàng Ngọc Phách, Nguyễn Mạnh Bông, Nguyễn Tiên Lãng, Nguyễn Mạnh Tường... và cả Hoàng Trọng Phu là vị quan của triều đình nhà Nguyễn ở đầu thế kỷ XX. Tinh thần này diễn ra trong bối cảnh xã hội nửa phong kiến, nửa thuộc địa, nhân dân một cổ hai tròng, chịu đựng những luật lệ hà khắc, đời sống nhân dân thì khó khăn cùng cực là bài học vô cùng có giá trị đối với những người làm báo hôm nay.

3.2.6. Báo chí phải biết thích ứng với hoàn cảnh mới

Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã ra đời và hoạt động trong bối cảnh xã hội Việt Nam có nhiều biến động về kinh tế, chính trị, xã hội và cả bối cảnh về đời sống báo chí. Do đó vấn đề đặt ra đối với Nguyễn Tường Tam và cộng sự của mình là làm sao để báo *Phong Hóa, Ngày Nay* không bị đóng cửa, tồn tại được và anh em có thể sống được nhờ thu nhập từ báo? Đây thực sự là một bài toán khó nhưng báo đã giải được và có kết quả tốt. Bằng chứng là đội ngũ những cộng tác viên ngày một nhiều, báo ra đến đâu bán hết đến đó, báo còn thành lập được nhóm Tự lực văn đoàn, thành lập được NXB Đời nay, tổ chức giải thưởng Tự lực văn đoàn, đặc biệt Hội ánh sáng với những việc làm rất thiết thực.

Những năm 30 của thế kỷ trước, những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã biết thích ứng và thích ứng rất tốt trước hoàn cảnh xã hội ở thời điểm đó để đưa cơ quan báo chí của mình phát triển, tạo nên một làn gió mới trong đời sống báo chí đương thời. Tìm hiểu những tư tưởng cải cách xã hội mà báo theo đuổi để thấy

được những ý nghĩa nhất định, những bài học giá trị. Những giá trị và ý nghĩa đó hoàn toàn có thể tham khảo để xây dựng nên ý chí, lý tưởng cho những người làm báo hiện đại.

3.3. Những bài học về báo chí rút ra từ việc nghiên cứu tư tưởng cải cách xã hội của báo Phong Hóa, Ngày Nay

3.3.1. Về phong cách làm báo chuyên nghiệp

Trước hết tính chuyên nghiệp thể hiện ở tính định kỳ. *Phong Hóa, Ngày Nay* là tuần báo, tức là mỗi tuần xuất bản một số (báo *Phong Hóa* từ số 01 đến số 19 ra vào thứ 5 hàng tuần, từ số 20 đến số 190 xuất bản thứ 6 hàng tuần, báo *Ngày Nay* từ số 01 đến số 05 ra 3 số/tháng (01, 10 và 20), từ số 06 đến số 13 ra ngày thứ 3 hàng tuần, từ số 14 đến số 128 chuyển sang ra ngày chủ nhật, từ số 129 đến số 224 chuyển sang ra ngày thứ 7) điều này được thực hiện rất nghiêm túc, trừ thời gian gián đoạn do báo *Phong Hóa* bị đình bản 3 tháng (Từ 24/5/1935 đến 8/1935), thời gian còn lại đều xuất bản đảm bảo mỗi tuần một số. Điều đáng nói là bối cảnh báo tồn tại và đây là tờ báo tư nhân, tự hạch toán về kinh tế và họ phải tồn tại bằng chính những đồng tiền kiếm được từ các sản phẩm báo chí của mình.

Thực hiện đóng góp cổ phần. Với mỗi cổ đông 500 đồng, *Phong Hóa, Ngày Nay* đã nhanh chóng có đủ tiền để nâng cấp kỹ thuật, nâng cao đời sống và gây dựng Nhà xuất bản Đời Nay. Đây là một tư duy làm báo năng động và hiệu quả mà ngày nay cũng không nhiều cơ quan báo chí làm được.

Tính chuyên nghiệp của những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* còn thể hiện ở sự sáng tạo trong cách thức trình bày.

Sự chuyên nghiệp của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* còn được thể hiện ở vấn đề quảng cáo trên báo. Khi nghiên cứu, tác giả luận án nhận thấy đây là một tờ báo có số lượng quảng cáo khá lớn, mỗi số trên *Phong Hóa* thường có 25 - 30 thông tin, quảng cáo, trên *Ngày Nay* là 45 - 50 thông tin, quảng cáo.

3.3.2. Về bản lĩnh, ý chí tự lực của nhà báo

Thứ nhất, các tư tưởng cải cách xã hội tiến bộ được hình thành và lan tỏa từ chính các tác phẩm của họ và được đăng tải trên chính tờ báo của mình.

Thứ hai, báo *Phong Hóa, Ngày Nay* độc lập về chính trị.

Thứ ba, tự lực về kinh tế. Sự tự lực này là điều mà chúng tôi rất khâm phục những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay*.

Chắc chắn đây cũng chính là điều mà một phóng viên, nhà báo và cao hơn là một cơ quan báo chí chân chính hiện nay cần hướng tới.

3.3.3. Về phương pháp xây dựng các nhân vật điển hình cho một tờ báo

Các nhà báo hiện nay chưa xây dựng được những nhân vật điển hình tâm cỡ như Lý Toét, Xã Xê, Bang Bạnh. Tuy nhiên, xây dựng những nhân vật điển hình như trên để tuyên truyền những cái hay, cái đẹp, cái tiến bộ, văn minh của nông dân, nông thôn Việt Nam là rất khó, bởi lẽ, những nhân vật Lý Toét, Xã Xê, Bang Bạnh được đông đảo công chúng đón nhận là các nhân vật này mang tính trào phúng rất cao và xã hội Việt Nam đã có những thay đổi rất nhiều. Vấn đề nông nghiệp, nông dân và nông thôn không còn

như trước. Nhưng ai dám chắc thực tiễn ở các vùng quê của Việt Nam hiện nay không còn những kẻ hợm hĩnh, buồn cười bằng xương, bằng thịt hảnh hoi như Lý Toét, Xã Xệ, Bang Bạnh? Vậy thì việc xây dựng những “nhân vật điển hình sau lũy tre làng” trong bối cảnh hiện nay cũng là một gợi ý đáng để xem xét đối với những nhà báo, phóng viên chuyên viết về nông nghiệp, nông dân, nông thôn. Vấn đề nằm ở sự sáng tạo của các cá nhân những người làm báo chí đương đại.

3.3.4. Về nhân sự và sáng tạo tác phẩm

Thứ nhất: Nguyên tắc đầu tiên là những người làm báo phải phản ánh khách quan, trung thực đời sống xã hội, góp phần thúc đẩy sự phát triển của xã hội. Phải xác định đâu là những vấn đề mà xã hội quan tâm, những vấn đề mà xã hội đang nhức nhối và đâu là những quyền lợi chính đáng của người dân để lựa chọn và làm căn cứ sáng tạo nên tác phẩm báo chí của mình.

Thứ hai: Các phóng viên, nhà báo phải biết chủ động, tích cực tiếp cận nguồn tin một cách nhanh chóng và chính xác. Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* tồn tại ở giai đoạn báo chí những năm đầu thế kỷ XX với những điều kiện hết sức khó khăn, nhưng các tác giả đã có tinh thần cầu thị, tiếp thu thành tựu trong cách làm báo tiên tiến của nước ngoài, đồng thời, biết cách hình dung sự kiện một cách rộng hơn, nhưng không gây nhiễu thông tin, không ảnh hưởng xấu, mà ngược lại làm tăng thêm tính hấp dẫn của tác phẩm đối với độc giả.

Thứ ba: Thực tiễn cho thấy, báo *Phong Hóa, Ngày Nay* hoạt động trong hoàn cảnh phương tiện kỹ thuật vẫn còn rất lạc hậu, các kiến thức chuyên môn về báo chí vẫn rất non nớt. Nhưng bằng ý chí tự lực, họ đã từ rèn luyện, tự nâng cao trình độ về mọi mặt để đưa báo phát triển, được độc giả nồng nhiệt đón nhận. Đặc biệt là tinh thần đoàn kết, tôn trọng tài năng trong hoạt động báo chí.

Thứ tư: Mỗi sản phẩm báo chí cần xác định được những chuyên mục định đề đầu tư và tạo sức hấp dẫn riêng, quan trọng phải phù hợp với đặc điểm tờ báo, với tôn chỉ mục đích và phù hợp với tâm lý tiếp nhận của người đọc. Một tờ báo có nội dung hay, được độc giả đón nhận chắc chắn phải hình thành cho mình một phong cách vừa ổn định, vừa phát triển.

Thứ năm: Những người làm báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã biết sử dụng báo chí như một phương tiện để tuyên truyền và dạy chữ Quốc ngữ, đồng thời tạo thói quen đọc báo hàng ngày cho người dân. Mặt khác, bản thân báo đã không ngừng cải cách nội dung và hình thức ra báo, ngôn ngữ ngắn gọn; khổ báo và giá cả khi báo phát hành cũng rất phù hợp để người dân dễ tiếp cận;

Bản chất của bài học này là tinh thần đoàn kết trong một cơ quan báo chí. Muốn đoàn kết được thì tất yếu phải tôn trọng lẫn nhau và dân chủ chính là hạt nhân để tạo nên một *Phong Hóa, Ngày Nay* lẫy lừng.

KẾT LUẬN

1. Tư tưởng cải cách xã hội của báo *Phong Hóa, Ngày Nay* ra đời và tồn tại trong bối cảnh xã hội Việt Nam có khá nhiều biến động về kinh tế, chính trị, văn hóa và báo chí.

2. Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* cùng với những tư tưởng cải cách xã hội tiên bộ được công chúng đón nhận nồng nhiệt, được coi là “quả bom” trong làng báo lúc ấy với rất nhiều những đổi mới từ nội dung và hình thức được tồn tại dưới bàn tay cheo lái của chủ bút Nguyễn Tường Tam - Nhất Linh cùng các cộng sự vô cùng tâm huyết và thân thiết của mình.

3. Cải cách nông thôn là vấn đề cấp bách, bởi nước ta là một nước nông nghiệp, lạc hậu. Con người hiện đại phải có lối sống khoa học, luyện tập thể thao, người phụ nữ phải biết hướng tới cái đẹp, biết làm đẹp và được làm đẹp. Ngay từ những số đầu tiên, báo đã thổi một luồng gió mới đầy sinh khí vào lòng bạn đọc, được đông đảo nhân dân yêu mến.

4. Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* đã góp phần đấu tranh cho tiến bộ xã hội. Ngay từ đầu, báo đã khẳng định tôn chỉ của mình là vạch trần tính chất lỗi thời của những tàn dư Nho giáo đang ngự trị trong xã hội góp phần làm cho người ta biết rằng đạo Khổng không hợp thời nữa, công khai chống lại lễ giáo phong kiến, báo đã gây một cú “sốc” ý thức hệ, chấn động hết thảy mọi thành phần còn dính dáng ít nhiều đến Nho học, lấy việc giải phóng cá nhân làm trung tâm của mọi hoạt động, tôn trọng tự do cá nhân, có chí phấn đấu và luôn tin tưởng vào sự tiến bộ.

5. Rõ ràng, cho đến tận bây giờ vấn đề này vẫn là một câu chuyện khá nhức nhối và bất cập. Cái tôi cá nhân trong toàn bộ nội dung tám năm hoạt động của báo đã trởi dậy mạnh mẽ, công phá những bức tường vây quanh con người, bẻ gãy những hàng rào đã được xây dựng kiên cố từ hàng ngàn năm.

6. Tuy nhiên, làm báo trào phúng không hề đơn giản: dễ bị động chạm; dễ bị đình bản, bị đàn áp, và chúng ta cần khẳng định lại trong một xã hội bị bao phủ với bao chế độ kiểm duyệt gắt gao như vậy mà *Phong Hóa, Ngày Nay* vẫn sống, vẫn tồn tại trong một chặng đường dài tám năm là một điều đáng khâm phục.

7. Báo *Phong Hóa, Ngày Nay* chỉ tồn tại trong thời gian không dài và cách chúng ta gần một thế kỷ, tuy những nội dung trên đó ít nhiều vẫn còn một số hạn chế về tư tưởng và thái độ đối với thời cuộc, nhưng đọc *Phong Hóa, Ngày Nay* vẫn thấy được một xã hội thu nhỏ trong cuộc tiếp biến văn hóa đầy sôi nổi và rầm rộ. Những kinh nghiệm mà báo để lại trong cách làm báo vẫn còn nguyên giá trị trong thời đại ngày nay khi con giớ hội nhập về văn hóa đang ồ ạt thổi vào đời sống của xã hội.

CÁC CÔNG BỐ KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN

1. Ngô Văn Phong (2023), *Báo Phong Hóa, Ngày Nay với vấn đề cải cách y phục cho phụ nữ đầu thế kỷ XX*, Tạp chí Lý luận Chính trị và Truyền thông, số chuyên đề 1 năm 2023, trang 208 – 212;
2. Ngô Văn Phong (2023), *Về tư tưởng cải cách nông thôn của nhóm Tự lực văn đoàn trên báo Phong Hóa, Ngày Nay*, Tạp chí Nghiên cứu Văn hóa, số 43, trang 93-102;
3. Ngô Văn Phong (2023), *Báo Phong Hóa với vấn đề nữ quyền đầu thế kỷ XX*, Tạp chí Lý luận Chính trị và Truyền thông, số chuyên đề 2 năm 2023, trang 112 – 115;
4. Ngô Văn Phong (2024), *Báo Phong Hóa với đề tài cải cách nông thôn Việt Nam đầu thế kỷ XX*, Tạp chí Lý luận Chính trị và Truyền thông, số chuyên đề 1 năm 2024, trang 126 – 128.